

**Amalia
Rodrigues**

www.solakkedi.com

PORTEKİZ: KIRSAL, YOKSUL VE GERİ KALMIŞ

20. yüzyılın başında Portekiz 5 milyonluk bir nüfusa sahipti. Esas itibariyle kırsal bir ülkeydi, yoksul ve geri kalmıştı. Her yıl 40 bin kişi dışarıya göç ediyordu ve okuryazarlık oranı yüzde 30'du. 5 Ekim 1910'da Portekiz Avrupa'nın ilk Cumhuriyetlerinden biri oldu. Yeni rejim ülkeyi harekete geçirdi ve kamuoyu yeni hükümete büyük destek veriyordu. Okullara ve eğitime öncelik veriliyordu. Yasama özgürlüğü ve yurttaşların haklarını koruyan yasalar çıkarıyordu. Ne var ki, bu hakların kullanımı büyük çelişkiler içeriyordu. İktidarda olan Cumhuriyetçi Parti kısıtlayıcı ve baskıcı bir tutum içerisindeydi.

Portekiz Birinci Dünya Savaşı'na (1914-1918) katıldı. Siyasi gerginlikler Sidónio Pais'in diktatörlüğüne yol açtı. 1917'de Portekiz ordusu Fransa'daki La Lys Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğradı. Sanayileşme sürecindeki şehir toplumuyla geleneksel bir yaşam süren kırsal alanlar arasındaki gerilimler kötüleşti. Fatima'da üç küçük çocuk bir zeytin ağacının üzerinde Meryem Ana'yı gördü. Lizbon'da Sidónio Pais 14 Aralık 1918'de Rossio Tren Garı'nda uğradığı suikastte öldü. Anarşist-sindikacı lider Bento Gonçalves Bolşevik Devrimi sırasında Rusya'ya bir yolculuk yaptı. 1921'de Komünist Parti'nin kurucusu olacaktı.

1920'de Katolik Kilisesi, Teixeira Lopes'in yaptığı Fatima Meryem Ana heykelini

Küçük Amália ailesiyle birlikte

tenselliği dolayısıyla kabul etmedi.

Gardunha dağının eteğinde bir trompet çalgıcısı vardı. Bir müzisyenin yaşamı garantili değildi; üç çocuğuna ve yine hamile olan karısına bakmak zorundaydı. Aslında ayakkabı tamircisiydi ama trompet çalmak zamanının çoğunu aldığı için pek

ayakkabı işi yapamıyordu. Geri kalmış Beira bölgesinden ayrılmaya ve şansını başkentte denemeye karar verdi.

Lizbon'da kirazların çiçeğe durma zamanıydı (Mayıs ve Haziran); Martim Vaz caddesinde otururlarken karısı bir kız çocuğu dünyaya getirdi: Amália da Piedade Rodrigues.

Aile için yaşam koşulları kötüydü ve müzisyen/ayakkabı tamircisi bir iş bulamamıştı. Bunun üzerine eskisinden daha da yoksul olarak Fundão'ya döndüler. 14 aylık Amália Lizbon'da anneannesinin yanında kaldı.

“ŞARKIYI BİR DAHA SÖYLE - ŞİMDİDEN ALTI KİŞİ DİNLEMELİK İÇİN DURDU...”

Amália ailenin beşinci çocuğuydu. Kendisinden önceki dört erkek kardeşi küçük yaşta hayatlarını kaybettiler. Kendisinden sonra dört kızkardeşi oldu. Bu kardeşlerinden ikisi yine küçük yaşta hayatını kaybederken kendisinden iki yaş küçük Celeste ve Maria Odete hayatta kaldılar.

Askerî bir darbe oldu. Parlamenter Cumhuriyet yıkıldı. Yeni rejim konuşma ve toplantı özgürlüklerini sınırlandırmaya başladı. Zaman içerisinde siyasi partiler ve sendikalar yasadışı ilan edildi. Salazar

yükseklere doğru tırmanmaya başlamıştı. Önce Maliye Bakanı ve sonunda Başbakan oldu. Amália utangaç bir küçük kızdı. Onu şarkı söylemeye ikna edebilen tek kişi büyükbabasıydı. Evdeyken ve etrafta kimse yokken Carlos Gardel'in popüler hale getirdiği tangoları ve başka bazı şarkıları söylüyordu. Pencere kenarında oturan büyükbabası onun sesinden etkilenen

kişileri sayıyordu: “Onu bir daha söyle - şimdiden altı kişi dinlemek için durdu...”

Amália altı yaşına geldiğinde okuma-yazma

bilmeyen anneannesini onu ilkökula gönderdi. Okula gitmeyi seviyordu ve hiçbir şey, hatta gözündeki astigmatı bile onu okula gitmekten alıkoymazdı. Evde kalmayacaktı! Okulda zaman onundu ve hayaller kurma şansı vardı. Ona toz almasını, bulaşıkları yıkamasını veya yerleri silmesini söyleyen kimse yoktu.

İyi bir dinleyiciydi ve çobucak öğreniyordu. Ama öğrenemediği tek bir şey vardı: Coğrafya! Öğretmeni ders kitabını alması konusunda ısrar etti — bu onun ilk kitabı olacaktı. Bir süre sonra bir başka kitap daha alması gerektiğinde anneannesini sormadan edemedi: “Öbürü hala yeni, ne diye bir tane daha istiyorsun?”

Okulda elbise üzerine beyaz bir önlük giyorlardı. Birgün Amália koruluğun içinden kuş seslerini dinleye dinleye okula giderken eski püskü elbiseler giymiş küçük bir kız gördü. Kendisinden çok daha yoksul olduğu belliydi. Amália önlüğünün altındaki elbiseyi çıkarıp kıza verdi. Eve döndüğünde anneannesini yıkamak için önlüğünü çıkarmasını istedi. Amália utandı ve güya şaşırılmış gibi yaptı: “Hay Allah, elbisemi kaybetmişim!” Anneannesinin buna tepkisi onu bir güzel pataklamak oldu: “Giysilerini önüne gelene dağıt bakalım zengin kız!”

Amália ilkökolden mezun oldu. Mezuniyet gününde üzerinde çok güzel duran yepyeni bir elbise giymişti. Pili turkuaz mavisi bir

Amália, Cumartesi günleri Alcântara Sinemasındaki film gösterimlerini keşfetti. Bunlar Lizbon'un başlıca sinemalarında oynatıldıktan çok sonra gösterilen filmlerdi. 1937'de Greta Garbo'nun başrolünü oynadığı Camille adlı filmi seyretti. Kadın kahramanı gibi tüberküloz olabilmek için sirke içti ve kendini soğuk hava akımlarına maruz bıraktı.

elbiseydi. Bu bir terzi tarafından onun için dikilen ilk elbiseydi. Ve bir diğer önemli gün için sakladığı bu elbiseyi bir daha giyemeyecekti, çünkü bu arada, büyüyordu. Oniki yaşındaydı ve okul onun için bitmişti.

Yoksul sınıflar arasında adetten olduğu üzere, yetişkinler kadar çocuklar da evin geçimine katkıda bulunurlardı. Bir iş öğrenmek veya bir meslek edinmek gerekiyordu. Amália nakışçılığı seçti. Günde iki Portekiz escudosu kazanıyordu. Bu para yol masraflarını bile karşılamadığı için sabahın erken saatinde evden çıkıyor ve yokuş yukarı uzun bir yolu yayan yürüyordu. İştayken aylar boyunca elbise ütöleyip durdu. Nakışçılık ne olacaktı peki? Bu konu gündeme bile gelmiyordu. Burada bir meslek öğrenemeyeceği anlaşılınca anneannesi işi bırakmasını söyledi. O da öyle yaptı.

Teyzelerinden biri fırıncılık işindeydi. Kekler ve şekerlemeler yapıyordu. Şekerlemelerin kağıda sarılması ve meyvelerin soyulması gerekiyordu. Bunun için birine ihtiyacı vardı. Amália bu işte günde 6 escudo kazanmaya başladı ve ne kadar çok iş çıkarırsa o kadar çok para kazanıyordu.

“HAYATTAN HİÇ ŞİKAYET ETMEDİK”

Artık 14 yaşındaydı ve yakın zamanda Lizbon'a dönmüş olan ailesiyle birlikte yaşamaya karar verdi. Anneannesinin evinde her şey çok düzenliydi. Burada ise her şey tam bir karmaşa içindeydi. Ev beş çocuklu bir aile için çok küçüktü. Disipline ihtiyaç vardı. Beira Baixa bölgesi insanları

arasında adet olduğu üzere uyulması gereken sıkı bir hiyerarşi vardı. En büyük erkek kardeşi çocuklar arasında patrondu ve cezayı da o veriyordu. Amália sokakta yürürken şarkı söylediği için ağabeyinden pekçok kez tokat yedi. Kızların ondan izinsiz hiçbir şey yapmaya izni yoktu. Amália, en büyük kız olarak, annesine ev işlerinde yardım etmek zorundaydı. Erkek kardeşlerinin pantolonlarını ve gömleklerini ütüler ve öğle yemeklerini 77'ye götürürdü. Burası, masada yemek yiyebilmek için şarap sipariş ettikleri Alcântara'da bir meyhaneydi.

Anneannesi 16 çocuk doğurmuş bir kadındı ve birçok torunu olmuştu. Her Pazar günü aileyi toplardı. Herkes bir şeyler getirir ve öğle ve akşam yemeklerini hep birlikte yerlerdi. Güzel zaman geçirirlerdi. Yaşlılar memleketleri Beira Baixa şarkılarını, gençlerse fado söylerlerdi.

Fado bir yüzyıldan biraz fazladır vardı. Bu Lizbon'un işçi mahallelerinde doğmuş ve gelişmiş bir şehir müziği idi. Radyo ve kayıt teknolojisinin gelişmesiyle Ercília Costa, ve Ermelinda Vitória gibi fado şarkıcılarının sesleri daha geniş kesimlere ulaşmaya başladı.

Amália'nın annesi Cais da Rocha'da bir meyve tezgahı açtı. Amália annesine yardım edebilmek için Pampulha'daki fabrikadan ayrıldı. Şimdi, bu gürültülü ortamda,

rengarenk meyve ve sebze tezgahları arasında satıcıların çığırmaları duyuluyordu. Bunlar gerçekte kısa, eski zamanlara ait melodilerdi; Beira Baixa, Trás-os-Montes, Minho'dan gelmiş kırsal kesim insanların hatıralarıydı.

Bu insanlar öylesine yoksuldu ki, yoksulluk onlar için çok doğal bir şeydi. Hiç kimse şikayet etmiyordu. Hava soğuksa içinde kömür yanan tenekelerin yanına iliyorlardı; yağmur yağdığında, yağmur suyunu biriktirmek için çömleklerini ve kazanlarını ortalara yayıyorlardı. Eğer yağmur onları uykudayken yakalayacak olursa yoldan içeriye doğru yer değiştirirlerdi ve "battaniyenin altında hep pire olurdu." Sonradan yazdığı anılarında Amália böyle diyecetti. "Ama hayattan hiç şikayet etmedik. Elbette bizden farklı insanlar olduğunu biliyorduk, aksi halde devrimler olmazdı. Ama kimsenin bundan söz ettiğini duymadım. Böyle şeyleri konuşanlar ayrıcalıklı sınıflardı, yoksullar değil. Ve her şeyin ötesinde yoksullar arasında da sınıf farkı bulunuyordu. Bizler paryalar gibiydik."

Amália, Cumartesi günleri Alcântara Sinemasında film gösterimlerini keşfetti. Bunlar Lizbon'un başlıca sinemalarında oynatıldıktan çok sonra gösterilen filmlerdi. 1937'de Greta Garbo'nun başrolünü oynadığı *Camille* adlı filmi seyretti. Kadın kahramanı gibi tüberküloz olabilmek için

sirke içti ve kendini soğuk hava akımlarına maruz bıraktı. Artık 16 yaşındaydı ve birbirlerinden hiç ayrılmadıkları kızkardeşi Celeste 14'ündeydi. Gemiyle, kaçak yolcu olarak kaçıma karar verdiler, kimse tarafından rahatsız edilmemek için erkek elbisesi giyeceklerdi. Erkek kardeşlerinin elbiselerini giydiler. Dışarı çıktıklarında sabahın altısıydı. Ama yarım saat sonra gerisingeri evdeydiler.

1938'de, kazananın "Fadonun Kraliçesi" ünvanını alacağı Bahar Yarışmasında, yaşadığı Alcântara semtinin temsilcisi olarak yarıştı. Çeşitli yerlerde şarkılar söyledi; Aziz Anthony, John ve Peter adına düzenlenen festivallerde çok yaygın olan popüler şarkıların yanısıra geleneksel şarkıları ve kırsal melodileri seçiyordu. Kendini her zaman bu aktivitelerin ruhuyla özdeşleştirecekti. Bir gitar çalgıcısı ve tornacı olan Francisco Cruz'la karşılaştı ve ona aşık oldu. Karşılıksız aşkı onu intiharı denemeye sevketti.

"FADO SÖYLENEN BİR ŞEY DEĞİL, OLAN BİR ŞEYDİR"

Guernica, Alman uçakları tarafından bombalandı. İber yarımadasında her yerde diktatörlük vardı. Portekiz'de Salazar hala iktidardaydı; İspanya'da Franco Devlet Başkanlığı görevine başlıyordu. Hitler Polonya'yı işgal etti. Portekiz rejimi, "Yeni

Devlet" fado şarkıcıları için profesyonel kimlik kartı olmasını zorunlu hale getirmişti, bu olmadan kamusal alanda şarkı söylenemiyordu. Fado artık Lizbon'un caddeleri ve ara sokaklarıyla veya köhne meyhaneleriyle sınırlı değildi. Artık Solar da Alegria, Retiro da Severa, Luso gibi "fado

Amália (solda) 16 yaşındaydı ve birbirlerinden hiç ayrılmadıkları kızkardeşi Celeste (sağda) 14'ündeydi. Gemiyle, kaçak yolcu olarak kaçıma karar verdiler; kimse tarafından rahatsız edilmemek için erkek elbisesi giyeceklerdi. Erkek kardeşlerinin elbiselerini giydiler. Dışarı çıktıklarında sabahın altısıydı. Ama yarım saat sonra gerisingeri evdeydiler.

1939 yılında Amália, "fado evleri"nden birinde, Retiro da Severa'da profesyonel olarak sahneye ilk kez çıktı. Ertesi yıl Solar da Alegria'da ayrıcalıklı bir kontratla ve kendi repertuarıyla şarkı söyledi.

evleri"nde işitilebiliyordu. Ve buralar satın alma gücü daha yüksek olan daha eli yüzü düzgün ve burjuva dinleyicilere hitap ediyordu.

1939 yılında Amália, bu "fado evleri"nden birinde, Retiro da Severa'da profesyonel olarak sahneye ilk kez çıktı. Ertesi yıl Solar da Alegria'da ayrıcalıklı bir kontratla ve kendi repertuarıyla şarkı söyledi. Maria Vitória Tiyatrosunda Ora vai tu adlı bir revüde ilk kez sahneye çıktı ve burada geleneksel siyah şal giyen bir fado şarkıcısını canlandırdı. Tornacı ve amatör gitar çalgıcısı Francisco'la evlendi.

Genç Amália dinleyen herkesi etkiliyordu.

Büyük bir dramatik yoğunlukla şarkı söylüyordu. Çünkü, "asıl olan tek şey fadoyu hissetmektir. Fado söylenmez, olur. Anlamaz ya da açıklamazsınız, hissedersiniz."

Savaş yıllarında Lizbon'un zenginleri la dolce vita [tatlı hayat] yaşıyorlardı. Entellektüeller hoşnutsuzdu. Demokratlar nazi belasıyla savaştan Avrupalılardan yana olmuşlardı. Salazar'ın iktidarı sallandı. Her tarafta, her iki tarafın, Nazilerin ve Müttefiklerin, casusları vardı; Lizbon gece hayatının en gözde gece klüplerinde ve fado evlerinde geziniyorlardı.

Amália boşandı. 23 yaşındaydı. Bağımsızdı,

1943'te Portekiz elçisinin davetiyle Madrid'te sahneye çıktı, ilk kez yurtdışında sahne alıyordu. Bu, çok başarılı bir uluslararası kariyerin başlangıcıydı.

gençti ve iyi zaman geçiriyordu. Lizbon'da iyi para kazanıyordu ve rahattı. Hayat bir partiydi. Lokantalar ve gece klüpleri arasında mekik dokuyordu. Buralarda savaş göçmenleri ve İspanyol kızlar vardı. O

günlerde popüler olan her türlü şarkıyı okuyordu ve herkes çok hoşnuttu. Modaya göre her dansı yapıyordu: paso doble, tango, samba veya vals...

Amália herkes tarafından beğeniliyordu ve fado sevenler tarafından nereye giderse gitsin takip ediliyordu.

1943'te Portekiz elçisinin davetiyle Madrid'te sahneye çıktı, ilk kez yurtdışında sahne alıyordu. Bu, çok başarılı bir uluslararası kariyerin başlangıcıydı. 1944'te Brezilya'ya gitti. Burada altı hafta kalması planlanmıştı ama yoğun ilgi üzerine kalışı üç aya uzatıldı. Burada ilk 78 devir taş plak kayıtlarını yaptı.

1945'te Naziler yenildi. Salazar'a yönelik muhalefetin dozu iyece arttı. Mitingler, manifestolar ve dilekçeler ortalığı sardı. Demokratik Birlik Hareketi (Movimento de Unidade Democrática) örgütlendi. Lopes-Graça ve Carlos de Oliveira, José Gomes Ferreira ve João José Cochofel gibi şairler Lizbon sokaklarında söylenmesi için "Heróicas"ı yazdılar. Ama bunların hepsi hayalden başka bir şey değildi.

Yıl 1949. António Ferro, Salazar hükümetinin bir tür kültür bakanı gibiydi ve aralarında ressam Almada Negreiros gibi isimlerin olduğu sanat dünyasının modernist ulusalcı kanadı tarafından destekleniyordu. Bu sıralarda Amália, Brezilya ve Madrid'de

herkes tarafından beğeniliyor ve plakları 16 ülkede satılıyordu. Kendisinin büyük bir şarkıcı ve akıllı bir kadın olduğunu düşünen António Ferro'nun daveti üzerine ilk kez Londra ve Paris'e gitti. Ne zaman ki resmî bir davete canlı bir hava katılması gerekiyorsa orada bulunanları şarkılarıyla büyülemesi için Amália'yı davet ediyordu. "Beni sunabilecekleri en iyi şey olarak gösterdi, ama hiçbir zaman Amália Rodrigues olmama yardım etmedi." Ve hükümetten hiç kimse tarafından övülmedi. António Ferro gerçekten de ona saygılı davranan tek kişiydi. Salazar'ın kendisi de ondan "küçük yaratık" biçiminde söz ediyordu.

Muhalefet haykırıyordu: "Baskıcı ve dar kafalı bir toplumda yaşıyoruz." Lizbon kafelerindeki tartışma grupları başkaldırının kaleleriydi. Portekiz'de işlerin gidişatıyla ilgili bir fikir söylemenin en iyi yolu fıkralar ve ağzına geleni söylemekti. Yeni- Gerçekçiler ve Gerçeküstüçüler kendi ideolojik savaşlarını veriyorlardı. 1953'te, şair Mário Cesariny öncülüğündeki Portekiz Gerçeküstüçüleri "Afiş Asmak Yasaktır" adlı manifestolarını yayınladılar. Sonradan Yeni

Gerçekçi olan Manuel da Fonseca Ateş ve Küller'i ve Carlos de Oliveira Yağmurda Bir Arı'yı yayınladılar.

"OLDUĞUM KİŞİ OLMASAYDIM, PEK ÇOK ŞEY OLABİLİRDİM"

1950'de, harabeye dönmüş olan Avrupa'nın ekonomik imarına destek olmak amacıyla bir dizi gösteriler düzenlendi. Marshall Planı yürürlükteydi. İlk gösteriler acılar çekmiş Berlin şehrindeydi. Amerikan Planına katılan bir çok ülkeden insanlar vardı. Gösteriler için opera şarkıcıları seçiliyordu ama Portekiz'in bu kategoride ünlü bir şarkıcısı yoktu. "Bazı plaklarımı işitmişlerdi, böylece beni seçmeye karar verdiler." Portekizli şairler Pedro Homem de Mello ve David Mourão Ferreira'nın şiirlerinden şarkılar okudu.

Amália Roma'daki Arjantin Opera Evi'nde şarkı söyleyerek bir tabuyu kırmayı başardı. Programda aynı zamanda opera şarkıcısı Maria Caniglia, kemancı Fiorenzo Tasso vardı ve bir senfoni orkestrası eşlik ediyordu. Kontrast bundan daha büyük olamazdı. Amália tek popüler müzik şarkıcısıydı. Yanında sadece Portekiz gitarı çalan Raul Nery ve bas gitar çalan Santos Moreira bulunan Amália yaprak gibi titriyordu: "Büyük bir senfoni orkestrasının çaldığı müzik hakkında hiçbir şey bilmeyen

üç önemsiz kişiydik." Sahneye yürüdüğünde gözleri korku doluydu ama ön sıralarda oturanlar ona sevecenlikle bakıyordu: "Sanırım dinleyici benim tarafımdaydı, hatta başlamadan önce bile." Konseri çok bir başarılı oldu. Sahneden ayrılırken aynı zamanda hem gülüyor hem de ağlıyordu.

"Hayatımdaki tek isteri krizini o zaman geçirdim. Kulisteki etrafıma toplanmış herkes yelpazeleriyle beni serinletmeye çalışıyorlar ve şöyle diyorlardı: 'Niye ağlıyorsunuz? Başardınız! Bir zafer! Niye ağlıyorsunuz?' Ve ben bir yandan ağlıyor, ağlıyor ve gülüyordum. Çok korkutucuydu..."

çünkü eski günlerde fado şarkıcılarının bugün olduğundan çok daha fazla aşâğılık kompleksleri vardı. O gece farkına varmaksızın çok şey yaptım. Bu benim için olağanüstü bir gösteriydi ve eleştiriler harikaydı. Tiyatrodan ayrıldığımda herkes beni bekliyor ve 'Bravo! Bravo! Bravo!' diye bağırıyorlardı."

New York'ta kaldığı zamanlardan birinde Danny Kaye onu bir Broadway gösterisinde kendisiyle birlikte olmaya davet etti. "Kimbilir, belki kabul etseydim ve şimdiye dek hep olduğu gibi işler yolunda gitseydi, gerçekten çok büyük bir noktaya erişebilirdim. Birçok şey olabilirdim, eğer olduğum şey olmasaydım. Ama o sahnede çok iyi iki arkadaş olacağımız Danny Kay ile şarkı söyleyemezdim."

1954'te Meksika'da bir turneye çıktı. O günlerin ünlü Hollywood köşe yazarlarından Hedda Hopper Amália'ya beyaz elbise giymesini, siyah şalını bırakmasını ve saçına kırmızı gül takmasını önerdi. Bunun üzerine Amália kırmızı gülün o şekilde takılmasının İspanyollara özgü olduğunu ve kendisinin ise Portekiz'li olduğunu açıklamak durumunda kaldı.

Hollywood stüdyolarında Judy Garland ve James Mason'ın oynadığı *Someone at Last* filminin çekimlerini izledi. Her şey çok garipti, çünkü sahnelerden biri tam onyedinci kez tekrarlanmıştı. Portekiz'de bir aktörün

herhangi bir hata yapmasına müsaade edilmezdi, çünkü sahneleri birden fazla tekrarlamak için yeterli film yoktu.

Birleşik Devletler'de kalmayı canı istemedi. New York'ta, Coca Cola'nın sponsorluğunu yaptığı, NBC'nin *Eddie Fisher Show*'unda ilk kez televizyona çıkıp şarkı söyledi. "Coca Cola'yı içmek zorundaydım, ama hiç

sevmedim." Bir fado ve flamenko kaydı yaptı.

Bir süre daha kalması için bir banka hesabı açtılar ve Cole Porter, Gershwin, ve Jerome Kern'in yazdığı şarkıları seslendireceği iki albüm kaydetmesi için davet edildi. Davete müteşekkirdi ama geri çevirdi, Amerika'da yeterince kaldığını düşünüyordu: "Şarkı söylediğimi düşünmeden şarkı söylemeyi seviyorum. Eğer İngilizce şarkı sözlerinden endişe duymak zorunda kalsaydım, içimden geleni söylemekten uzaklaşmıştım."

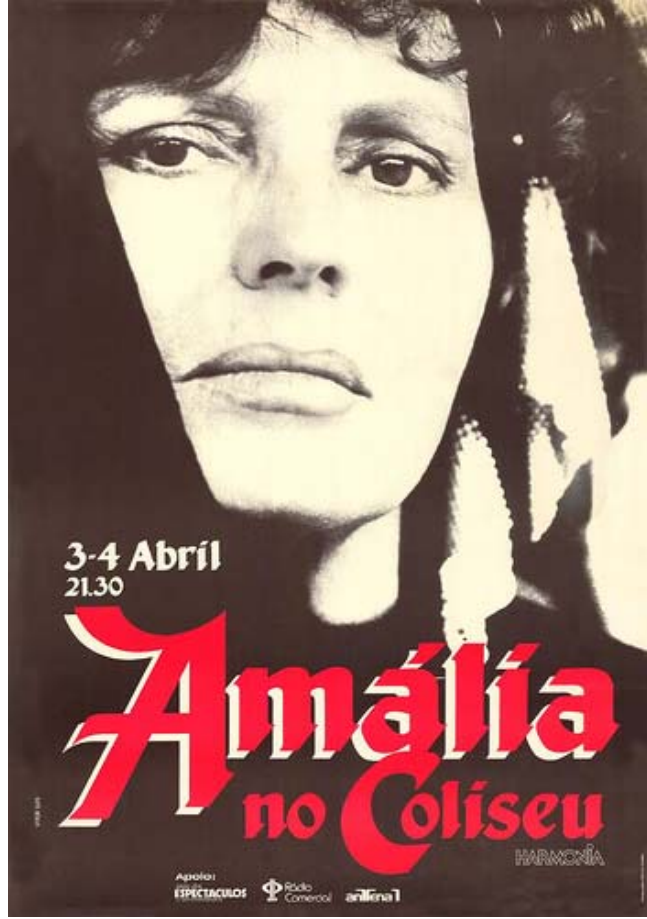
Bazı insanlar homurdandılar: "Çok kaprisli, ne de olsa Güney Avrupalı." Diğerleri şöyle dedi: "İberyaya ruhunun büyük yorumcusu!" Lizbon'a döndüğünde yeniden Madrid'deki Portekiz büyükelçiliğinde şarkı söylemesi için davet edildi. Burada, kendi deyişiyle: "Flamenko düşkünü biri olup çıktım. En iyi flamenko şarkıcılarıyla tanıştım." Fado ve flamenkonun aynı orijinaliteye sahip olduğunu hissetti: "Şu ya da bu şekilde her ikisinin de kendi gerçekliği var." Yıllar sonra, Portekiz'den Fado ve İspanya'dan Flamenko başlıklı bir albüm yaptığında bütün İberyalı duygularını ifade etme fırsatını bulacaktı.

ESEN RÜZGARIN TÜRKÜSÜ

Kimileri onu bağrına bastı, kimileri de yuhaladı, ama hiç kimse onu görmezden gelemedi. Fado söylerken yeni ve daha

cüretkar bir söyleme tarzı geliştirdi. Eski fadoların basitliğiyle karşılaştırıldığında daha karmaşık bir müziksel yapıya sahip olan, Frederico Valério, Raul Ferrão ve Frederico de Freitas'ın bestelediği fadoları büyük bir şevkle söyledi.

Amália fadoya yeni bir ışıltı kattı. Müzikolog Raul Nery'ye göre, "Melodinin düzenli ritmini şiirsel diksiyonun kaprislerine boyun eğdirerek ve Beira Baixa şarkılarında gördüğü şaşırtıcı duraklamalar ve yeni süslemelerle" geleneksel repertuarı farklı bir dokunuşla söylüyordu. Bütün engelleri ve kültürel önyargıları geçti. Amália, müziksel duyguyla dolu kendine özgü sesiyle kentsel olanı kırsal olanla, seçkin olanı popüler olanla uzlaştırdı. Derin sezgisini izleyerek halk ozanlarından Camões'e, Bocage'den Pedro Homem de Mello ve David Mourão gibi çağdaş şairlere kadar büyük Portekiz şairlerinden şarkılar söylemeye başladı. Fransız-Portekizli besteci Alain Oulmain ile karşılaştı: "Bir gün bir kamp alanındaydım ve beni düşünerek *Vagamundo* (Gezgin) adlı şarkıyı bestelemiş olan Alain Oulmain ile tanıştım. Şarkıyı dinlediğim ve sevdim. Birkaç parça daha gösterdi ve orada bulunan ve bu tarz bir müziğin çok karmaşık olduğunu düşünen birçok kişinin görüşüne karşı çıktım. Doğru, gitaristler, Alain'in bize getiriyor olduğu fadoya yabancı olan yeni armonileri öğrenmek durumundaydılar. Alain Portekiz'de Dafunda'da doğmuştu ama

Fransız'dı. Büyük bir sanatsal duyuşu vardı; özel bir çevrede yetişmişti. Sonra benim şarkı söyleyişimi duymuş ve duyarlılığımın kendisinininkine çok yakın olduğunu hissetmişti. O benim uçmamı mümkün kılıyor."

Amália'nın Lizbon'daki Alcântara semtine özgü bir mizah duygusu vardı. Burası işçilerin oturduğu bir semtti ve burada bir hayat tarzı olarak acımasız bir mizah

anlayışı geliştirmişlerdi. Amália kendisi ve yeteneği hakkında şakalar yapardı. 1958 yılında Portekiz Televizyonu'na ilk çıkışını anlatıyor: "Çevremde vızıldayan bir sinek vardı. Benden daha iyi şarkı söylüyordu. Orada ne zaman sinek olsa, ki bence hep oradaydılar, insanlar onları görmemiş gibi yaparlardı. Ama ben görmüştüm ve onu kışkıkladım. Bundan sonra konuştukları tek şey sinekti." Ne zaman kendini zor durumlar içinde bulsa, hazır cevaplılığıyla cesaret kazanırdı. Bir keresinde biri kendisine Salazar diktatörlüğü sırasında aldığı nişanlar hakkında sorunca cevabı yapıştırdı: "Bana kalsaydı oturduğum yerden kıpırdamazdım. Ben hayatın üstüne gitmedim; hayat benim üstüme geldi."

60'lı yıllarda ekonomik ve politik sebeplerden dolayı birçok Portekizli toplu halde Avrupa'daki daha zengin ülkelere göç etti. O yıllarda hala Portekiz sömürgesi olan Angola'da bağımsızlık savaşı patlak verdi. Salazar'ın baskısına karşı öğrenci gösterileri yapıldı. Rejime muhalif olan birçok Portekizli sürgüne gitmeye zorlandı. Cezayir'de sürgünde bulunan şair Manuel Alegre, arkadaşı Alain Oulmain'dan bir mektup aldı. Oulmain, Amália'nın, *Trova do vento que passa'yı* (Esen Rüzgarın Türküsü'nü) okuması için izin istiyordu. Bu şiir Adriano Correia de Oliveira tarafından okunduğunda Portekiz'deki anti-faşist direniş için bir referans noktası olmuştu. Şarkının yeni versiyonu Amália'nın

1970'teki Com que Voz (Hangi Sesle) adlı albümünde yer alacaktı.

1962'de Alain Oulmain'in şarkılarıyla yapılan ilk kayıt piyasaya çıktı ve kültürel seçkinler tarafından iyi karşılandı. Bazılarına göre bu fado değildi. Gitaristler Oulmain'in müziğini çalarken zorlandılar. José Nunes hep şöyle diyecekti: "Operaya gidiyoruz."

Derin duyarlılığı ve sezgisi, Povo que lavas no rio (Siz nehirde yıkanan insanlar) adlı fado şarkısına belli bir politik boyut kattı. Bu, Pedro Homem de Mello'nun şiirlerinden biriydi ve Amália tam olarak nedenini bilmeden bu parçayı seçmişti. Aynı şey Armandinho'nun eski fadolarından biri için de olmuştu. Bu parça, Peniche şehrinde hapsedilen muhalifler için bir şarkı haline gelmişti. Çok geçmeden Peniche Fadosu olarak bilinmeye başladı ve satışı hükümet tarafından yasaklandı. Amália şöyle diyor: "Ben söylediğimde, bu yalnızca aşkın hüznüydü ve devrimler hakkındaki herhangi bir fikirden çok daha güzel bir histi ve çok daha acı doluydu. Hiçbir şey hapsedilmişler fikrinden daha uzak olamazdı zihnimde."

1966'da bir kez daha Birleşik Devletler'e seyahat etti. Lincoln Center ve Hollywood Bowl gibi genelde popüler şarkıcılara kapıları kapalı mekanlarda sahneye çıktı. Telefonda, Alain Oulmain'in Portekiz Gizli Polisi tarafından tutuklandığı haberini aldı. Serbest bırakılması ve Portekiz-İspanya

1969'da Amália, Brüksel Dünya Fuarı'nda Marcelo Caetano'dan nişan aldı.

sınırına götürülmesi için elinden gelen her şeyi yaptı.

Papa VI. Paul, Fátima Tapınağı'nı ve Meryem Ana'yı gören üç kızkardeşten tek hayatta kalan Hemşire Lúcia'yı ziyaret etti. Aynı zamanda Gizli Polis müdürüne nişan verdi. Fotoğraflar, gerçekler, fadolar...

Amália Ary dos Santos, Manuel Alegre,

O'Neill, David Mourão-Ferreira gibi solkanat şairlerin şiirlerinden şarkı okumayı sürdürdü.

1968'de diktatör Salazar şezlongtan düştükten sonra felç geçirdi ve yerini bir üniversite profesörü olan Marcelo Caetano'ya bıraktı. Gizli Polis geçici olarak Instituto Superior Técnico'yu kapattı. Ertesi yıl seçimler yapıldı. Bu seçimlere ilk kez rejime muhalif iki önemli grup katıldı: MDP/CDE (Portekiz Demokratik Hareketi/ Demokratik Seçim Komitesi) ve CEUD (Demokratik Birlik için Seçim Komitesi). Ama seçimlerde hile yapıldı ve Ulusal Meclis'e sadece "Liberal Kanat"tan temsilciler seçildi. Bunu ülke çapında bir grev dalgası izledi. 1969'da Amália, Brüksel Dünya Fuarı'nda Marcelo Caetano'dan nişan aldı. Aynı yıl Sovyetler Birliği'nde turneye çıktı. Bir kez daha dinleyiciler onun olağanüstü sesinden büyüldüler.

Amália yaşamındaki olumlu gelişmelerden çok da etkilenmedi, her zaman kendine karşı gerçekçi oldu. Başarısı ve yeteneğiyle ilgili olarak hep ilgisiz davrandı. Kendi deyişiyle: "Ömrümü başıma gelenlere şaşırarak geçirdim, ama hiçbir zaman insanların "başarı" dediği şeyi elde etmek için mücadele etmedim. Belki de yaşamda sahip olduğum şeylerin keyfini doya doya doya sürmemişimdir. Yine de yurtdışında ünlü olan tek Portekizli sanatçı olduğumun farkındayım."

1971 yılında Amália Paris'teydi. Burada Alain Oulmain'i ziyaret etti ve Alain'in evinde saklanan ve ciddi bir hastalığı yeni atlatmakta olan şair Manuel Alegre'yle karşılaştı. Bu, büyük bir arkadaşlığın ve sıkı bir işbirliğinin başlangıcıydı. Manuel Alegre, Amália hakkında şöyle diyor: "Cezayir'de sürgündeyken Amália'nın plaklarını

dirlerdim ve onlarla Portekiz'i bir parça hissedebilirdim. Çünkü doğruyu söylemek gerekirse Amália'dan başka hiç kimse benim "Atlantik özelliğimiz" dediğim şeyi, o melankolik ve nostaljik duyguyu ifade edemez.

İçinde bir duygu kıpırdandığında, şarkı

söyleyişi öylesine ateşli olurdu ki ağlamaya başlardı. "Bir seferinde Vila Franca'da bir gemideydim. O gece Fado Cravo'yu söyledim ve çevremdeki insanlar ayaklarımın ucunda diz çöktüler. Niye diz çöktüler? Çünkü çok güçlü bir duygu hissetmişim... Bunu nasıl ifade edeceğimi bilmiyorum. Belki yaratıcı biri değilim, ama şarkı söylerken yaratıyorum. Ve yaratmak için müziğe ihtiyacım var. Şarkı söylemeye başladığımda fado tek odalı bir ev gibi çok sınırlıydı ve benim şarkı söyleme tarzım fadoya iki oda daha kazandırdı. O odada hiçbir şey bana özgür olma şansı veremezdi. Sesim kaçmak istiyordu ama kapı hep kilitliydi. Dolayısıyla kendi yolumda şarkı söylemeliydim."

"BANA ACI VEREN AKLIBAŞINDALIK"

60'lı yıllarda turizm Portekiz'deki en girişken faaliyetlerden biriydi. Her ne kadar ülke birkaç yıldır savaş içerisinde olsa bile, Fado, Futbot ve Fatima ile barış içinde bir ülke imajı veriyordu. Bu üçü Salazar faşizminin desteklediği F'lerdi.

Amália bu yüzdendir ki bazı radikal solcu militanlar tarafından saldırıya uğradı (bu militanlardan bazıları sonradan sağcı partilerin üyeleri olacaktı). Çoğu kişi, Faşizmin hüküm sürdüğü yıllarda Amália'nın Siyasi Mahkumlara Yardım

David Mourão-Ferreira Amália hakkında şunları söylemişti: "Kabaran dalgaların büyüklüğü ve gizli mabedlerin dokunaklı inceliğiyle Portekiz diasporasının sesi, yeryüzünün sesi, uzakların ve kalbin sesi..."

Ulusal Komitesi'ne katkılarından habersizdi.

Amália 60'larda Angola ve Mozambik'te söylemiş olduğu Mãe Negra, embalando o filho branco do senhor'u (Zenci dadı efendisinin beyaz bebeğini uyutuyor) bir kez daha söyledi. Direniş'in repertuarının bir parçası olan bu şarkı Salazar'ın sansürünün kara listesindeydi. Ve 1974'teki Nisan Devrimi'nde Fado de Peniche'yi söyledi. Bu devrim Batı Avrupa'da en uzun süre ayakta kalmış olan otoriter rejime son vererek ülkeye demokrasi getiriyordu.

Portekiz demokrasisi nihayet Amália'ya en büyük ve en içten hürmetlerini sundu. 1980'de kendisine o günkü devlet başkanı Mário Soares tarafından Prens Henry nişanı verildi. Mário Soares onun hakkında şöyle düşünüyordu: "Tanrı'ya inanan muhafazakar bir kadın. Yapmacıksız bir şekilde apolitik ve Nisan Devrimi'yle nasıl geçineceğini iyi biliyor." Amália ise onu şunu söyledi: "sizinle önceki rejim arasındaki fark şu: siz beni masanıza davet ediyorsunuz. Eski günlerde, beni her zaman çok iyi karşılardı, beni çok severlerdi ve şarkılarımı dinlemekten hoşlanırlardı, ama bu farklıydı — sadece toplantıların sonunda, şarkı söylemek için kabul edilirdim."

Amália dizeler yazmayı severdi. Bir şair olmadığını kabul ederek bunlar için "Hissettiğim şeyler" diyordu. Kendi

şairlerinden oluşan şarkılar söylediği *Olduğum Kişi Olmayı Sevdim* başlıklı bir albüm çıkardı. 1977'de şiirsel damarını teyit eden bir şiir kitabı yayınladı: "Ah, nasıl da mutsuzdu çocukluğum / Ah, aşkım nasıl da beyhudeydi / Ah, yaşam neresinden baksan kötüydü / Ah, bana acı veren aklıbaşındalık."

1999'da Amália sevgili dostu ressam Maluda'nın ölümüyle derinden sarsıldı. Kısa süre önce kocası César Seabra'yı, bestecisi Alain Oulmain'i ve söz yazarı David Mourão-Ferreira'yı kaybetmişti. David Mourão-Ferreira onun hakkında şunları söylemişti: "Kabaran dalgaların büyüklüğü ve gizli mabedlerin dokunaklı inceliğiyle Portekiz diasporasının sesi, yeryüzünün sesi, uzakların ve kalbin sesi..."

"ŞARKI SÖYLEDİĞİMDE KENDİMİ DİNLİYORUM..."

São Bento Lizbon'un eski bir mahallesidir. Burada geleneksel güzel kokular uzak kıyılardan, Cape Verde'den gelenlerle karışır. Geniş basamakların tepesinde, iki mermer aslan tarafından korunan, klasik tarzda büyük bir bina vardır. Portekiz Parlamentosu'dur bu. Sol tarafta, caddenin biraz uzağında 18. yüzyıl tarzında yapılmış çiçekli trabzanları olan bir ev vardır. Ve burası da Amália'nın evidir. Kendisine özgü melankolik duruşuyla geçtiğinde bulaşıcı

Amália yolda yürürken şarkı söylemeyi severdi: “Şarkı söylediğimde, kendimi dinliyorum ve kendimi dinlediğimde ağlamayı bırakıyorum.”

gülümseyişi çevredeki herkesi aydınlatırdı.

Amália yolda yürürken şarkı söylemeyi severdi: “Şarkı söylediğimde, kendimi dinliyorum ve kendimi dinlediğimde ağlamayı bırakıyorum.”

Bakkal, fırın ve geleneksel dükkanlar mahalledeki sıradan insanların buluşma yerleriydi. Komşularından biri Amália'nın ihtiyaç sahipleriyle yakından ilgilendiğini söylüyor: “Cömertliği onu mali zorlukları olanlara yardım etmeye zorlardı.”

Günün birinde São Bento'daki ev sesizleşti. Timorlular için dayanışma sembolü olan beyaz ketenden bir masa örtüsü verandanın parmaklıklarına serilmişti. Amália'nın cenazesinin geçtiği yol boyunca São Bento'dan Estrela Bazilikası'na kadar bütün pencereler ve verandalar beyaz masa örtüleriyle donanmıştı.

Lizbon ağlıyordu. Çiçekler ve beyaz mendiller veda için sallanıyor ve her yerde, caddelerde, arabalarda, dükkanlarda Amália'nın fadoları duyuluyordu. Lizbon halkının gönlünün derinliklerinde acı ve keder vardı. Akşamüstü saat altıydı ve şehri bir hüzün kaplamıştı. Estrela Meydanı'ndaki

Büyük Bazilika'ya giden geniş merdivenleri büyük bir kalabalık doldurmuştu. Çalan çanlar Amália'nın cenazesinin geldiğini haber veriyordu; ortalığı büyük bir duygu seli kaplamıştı. Erkekler, kadınlar, çocuklar — hepsi hıncahınç tek bir büyük bütün oluşturmuştu. Amália görkemli bir şekilde kilisenin ortasında yatıyordu. Ve her şey ona odaklanmıştı.

Elinde bir beyaz papatya demeti olan bir kadın duruyor ve bekliyordu. Bu “Portekiz'in dünya elçisine” vedaydı. Bir diğer gözü yaşlı kadın şöyle fısıldıyordu: “Yaşamımızın bir parçası koptu. O, gençliğimizin referans noktasıydı.” Şafak vaktinden önceki gece soğuşuna rağmen hiç kimse ayrılmamıştı. Herkes tabuta varmak ve tabuta dokunmak için sabırla sırasının gelmesini bekliyordu. Kadınların sessiz iç çekişleri duyuluyordu. Bu, binlerce insanın “fadonun divası”na vedasıydı. O şimdi Tanrı'nın huzurundaydı. “İsterse var olmasın, O'na inanıyorum” derdi.

2000 yılının sonbaharı. Bir Lizbon öğleden sonrasının sıcak parlaklığı. Príncipe Real Bahçeleri. Hava büyük sedir ağacından gelen tatlı kokuyla dolu. İhtiyar adamlar kağıt oynuyorlar. Çocuklar oyun oynamakla meşguller ve kadınlar yarı kapalı gözleriyle onlara göz kulak oluyorlar. Bir kuş gibi ağaç dallarından birine asılmış seyyar radyoda Amália'nın sesi duyuluyor: “Garip bir hayat.”

Ausliis

1920-1999

